

Directeur-generaal Hendriks legt functie neer

‘Het begrip welzijn is aan het uitslijpen’

De directeur-generaal voor de Maatschappelijke Ontwikkeling dr. G. Hendriks (63), zal per 1 december van dit jaar zijn functie neerleggen. Hij gaat het op eigen verzoek wat kalmer aandoen. Zijn huidige functie heeft hij 18 jaar vervuld en in die jaren zowel in binnen- als in buitenland gedachten ontwikkeld met betrekking tot mens en samenleving.

In 1980 nog kreeg hij de dr. René Sand Award uitgereikt in Hong Kong, wegens zijn bijzondere internationale verdiensten op het gebied van het maatschappelijk welzijn. Deze onderscheiding is in het verleden verleend aan belangrijke persoonlijkheden als koningin Frederika van Griekenland, Dom Helder Camara, Pierre Laroque, Julia Henderson en aan Unicef, het kinderfonds van de VN.

Hendriks heeft zich jarenlang ingespannen voor de ontwikkeling van het particulier maatschappelijk welzijn in Zuid-Oost-Azië en de intensivering van de aandacht van de plaatselijke autoriteiten voor programma's gericht op bevolkingsparticipatie.

Achttien jaar werken aan het maatschappelijk welzijn van de mensen heeft hem heel wat kennis en ervaring opgeleverd.

Daarom in dit nummer van Trefpunt een gesprek met de binnenkort vertrekkende collega over onder meer zijn visie op de ontwikkelingen in de samenleving, dit tegen de achtergrond van zijn eigen werkterrein. Een gesprek dus over verleden, heden en toekomst.

Het is gebruikelijk, dat bij een afscheid ook nog eens even wordt teruggegaan in de tijd. Dat deden we samen met hem. Zijn aandacht voor de sociale wetenschappen werd getrokken vlak voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog.

“Tijdens mijn middelbare schooltijd verkeerde Nederland in de zware economische crisis en ik raakte diep onder de indruk van alle menselijke ellende, veroorzaakt door de werkloosheid. Spoedig daarna volgde de Tweede Wereldoorlog, waarvan vele momenten en gebeurtenissen nog steeds in mijn geheugen gegrift staan.”

Zijn jongensdromen ‘stuurman op de grote vaart’ of ‘veerarts’ te worden, bleken ook in dit geval bedrog, want hij kwam op het terrein van de maatschappelijke ontwikkeling terecht.

Gradus Hendriks ging studeren aan de Rijksuniversiteit Utrecht en behaalde in

1948 zijn doctoraal examen in de sociografie en economie. In 1953 promoveerde hij tot doctor in de sociale wetenschappen aan dezelfde universiteit.

Van 1948 tot 1953 werkte hij bij de Provinciale Planologische Dienst in Zwolle en op 5 april trad hij in dienst van het ministerie van Maatschappelijk Werk als wetenschappelijk hoofdambtenaar, tevens plaatsvervangend hoofd van de afdeling Studie, Planning en Documentatie. Daarna werd hij plaatsvervangend hoofd van de hoofdafdeling Individueel Maatschappelijk Werk en Maatschappelijk Opbouwwerk.

Na de totstandkoming van het ministerie van CRM werd hij op 1 juni 1966 directeur-generaal voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Hendriks opereerde in een tijd waarin mensen nog in de gelukkige positie waren gevraagd te worden voor functies. “Gezien de enorme groei op het maatschappelijk terrein was er constant behoefte aan mensen die er wat van afwisten en gemotiveerd bezig wilden zijn,” vertelt hij.

“Dezelfde ontwikkeling deed zich na de oorlog ook voor op internationaal terrein, waardoor ik daar ook automatisch bij betrokken werd. Zoals bij de gebeurtenissen die zich in onze voormalige rijkdelen gingen afspelen, zoals de grote repatriëring en de komst van de Molukkers.

Ik heb door al die ontwikkelingen in al die jaren nooit het gevoel gehad uitgekoken te zijn op mijn werk.

Dat kwam door de aanwezige belang-

Dr. G. Hendriks: ‘De betrokkenheid van de mensen bij allerlei groepsverbanden is sterk afgenomen.’

stelling om iets voor mensen te kunnen doen die tijdelijk of blijvend de hulp van anderen nodig hebben. Daarnaast ook door de veranderingen in het werk zelf. Van Maatschappelijk Werk naar CRM naar WVC. Ik heb zo langzamerhand alle letters van het alfabet al gehad. De departementale veranderingen waren steeds weer een uitdaging om er iets van te maken. Ten derde door de ontwikkelingen in de samenleving. Zo heb ik volop de discussies en periode meegeemaakt van ‘de verzuiling’ in de jaren vijftig, ‘de democratisering’ in de jaren zestig, ‘de decentralisatie’ in de jaren zeventig en dan tenslotte gaan we in de jaren tachtig meer het accent leggen op ‘de privatisering’. In een kwart eeuw is er een rijk geschakeerd netwerk van voorzieningen en activiteiten ontwikkeld bestemd voor gezin, jeugdigen, minderheden, ouderen, vluchtelingen enz. Nog een reden waarom ik nooit iets anders ben gaan doen, zijn de mensen waarmee ik binnen en buiten het departement mocht omgaan. Ondanks soms de verschillen van opvatting, hadden we allemaal één ding gemeen, en wel de belangstelling voor hetgeen zich voltrok met betrekking tot mens en samenleving en wat je kon doen om meer vreugde in het leven van de mensen te brengen.”

Terug naar de mensen

Een van de hoogtepunten in zijn leven was voor Hendriks de eerder genoemde dr. René Sand Award, die hij in juli 1980 in Hong Kong uitgereikt kreeg. Tijdens de uitreiking sprak hij de toespraak uit ‘Terug naar de mensen’, die later door het ministerie van CRM in brochurevorm werd uitgebracht.

Wat bedoelde Hendriks daar nu mee?

Hendriks: “Wel, al die jaren heb ik het werk in een snel tempo zien groeien. Er kwamen steeds meer en ook andere organisaties voor welzijnsbehartigingen voor het werk werden steeds meer professionele krachten aangesteld. Decentralisatie is hiervoor niet de enige oplossing!

Beslissingen – zeker over het maatschappelijk welzijn van burgers – moeten zoveel mogelijk dichtbij de mensen zelf genomen worden, opdat de maatregelen zo goed mogelijk op de concrete behoeften van de mensen zijn afgestemd.

Maar mijn mening over welzijnswerk is altijd veel meer geweest, namelijk ook de verantwoordelijkheid in brede zin van de burgers om dat welzijnswerk mee te bepalen, het inhoud te geven en het ook mee te dragen. De burgers dus meer te betrekken bij de uitvoering van het werk.

Hendriks: ‘Ik leg mijn functie neer in een kritieke periode.’

De jaren tachtig

Echt rooskleurige gedachten over de toekomst heeft Hendriks niet.

“Ik wil niet verhelen dat ik mijn functie neerleg in een kritieke periode,” geeft hij toe.

“Het welzijnswerk staat onder druk. Het werk heeft in de afgelopen dertig jaar meer dieptepunten gekend, maar niet zodanig dat duizenden werkers moesten worden ontslagen. Ik maak me zorgen daarover, omdat ik de vaak positieve opstelling ken van die mensen, van bestuurders en van de tienduizenden vrijwilligers. Zij zullen onder enorme spanningen komen te staan.

Ik denk dat de gevolgen daarvan noch door nieuwe tewerkstelling noch door motivatie naar de samenleving toe op lokaal niveau kunnen worden opgevangen.

Denk eens aan al die jonge mensen, die een middelbare of hoge beroepsopleiding hebben afgemaakt en vol enthousiasme zijn begonnen en straks van dat werk verstoken zijn.

Veel van wat er is ontwikkeld aan gedachten en concrete voorzieningen zal ook in de toekomst met een verminderd budget blijven. De grote opgaven voor WVC zal zijn om nieuwe manieren te

Daardoor kwam ook in de ontwikkelingsfase van het maatschappelijk werk, de Maatschappelijke Dienstverlening, mijn belangstelling voor het opbouwwerk.

Als belangrijke doelstelling van dat werk heb ik altijd gezien de belangstelling en motivatie bij burgers voor het dragen van een eigen verantwoordelijkheid voor het oplossen van zaken – het welzijn van de mensen in de eigen lokale samenleving.

Het Opbouwwerk is – zoals meer terreinen van het welzijnswerk, denk maar aan het lager onderwijs – in de jaren zeventig in een maalstroom gekomen van maatschappelijke en politieke ontwikkelingen in de Nederlandse cq Westerse samenleving.

En meer dan ander werk kon het zich ook niet aan die turbulente ontwikkelingen onttrekken. En ook nu in de jaren tachtig met zijn vele problemen – kan dat opbouwwerk een wezenlijke bijdrage leveren. Immers, de lokale samenleving zal weer meer op zichzelf zijn aangewezen, waarbij vooral de inzet van de mensen zelf niet kan worden gemist.”

Vier eeuwen Nederland-Japan

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Nederlands-Japanse Vereniging houdt het Rijksmuseum voor Volkenkunde, Steenstraat 1 te Leiden een tentoonstelling getiteld 'Vier eeuwen Nederland-Japan' kunst, wetenschap, taal, handel. De tentoonstelling werd geopend door prof. dr. J. Kaufmann, de voormalig ambassadeur van Nederland in Japan, op zaterdag 29 oktober 1983 om 15.00 uur in de aula van het museum.

Vier eeuwen geleden waren de Hollanders voor het eerst in Japan.

Tijdens de Edo-periode (1600-1868) waarin Japan zich van de rest van de wereld afsloot, waren het de Hollanders die als enige westerlingen in het land mochten verblijven op de handelsnederzetting Deshima in de baai van Nagasaki. Gedurende deze lange periode werd de basis gelegd voor belangrijke contacten tussen Nederland en Japan op het gebied van wetenschap, cultuur en kunst.

Op de tentoonstelling zijn prenten, schilderijen, porselein, lakwerk, documenten en velerlei gebruiksvoorwerpen te zien uit de collectie van het Rijksmuseum voor Volkenkunde en uit het bezit der leden van de Nederlands-Japanse Vereniging.

De expositie is tot en met 19 februari 1984 te bezichtigen. Er is een rijk geïllustreerde catalogus verkrijgbaar (kosten f 15,-).

Openingstijden museum: dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur, zondag van 13.00 tot 17.00 uur, maandag gesloten.

Edelstenen uit de levende natuur

Tot en met 6 mei 1984 is in het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie te Leiden de tentoonstelling 'Edelstenen uit de levende natuur' te zien.

De tentoonstelling toont het proces van ruw materiaal tot sieraad.

De geschiedenis van het ontstaan en het gebruik als edelsteen zijn eveneens in woord en beeld gebracht.

'Edelstenen uit de levende natuur' is van maandag t/m vrijdag (10-17 uur) en op zondag (14-17 uur) te bezichtigen aan de Hooglandse Kerkgracht 17, Leiden. De toegang is gratis. De tentoonstelling wordt begeleid door een serie lezingen. Inlichtingen bij de Educatieve Dienst van het museum (071-124741).

vinden om belangrijke delen van het werk in stand te houden.

Daarbij hoop ik dat het werk zal blijven steunen op de medewerking van de mensen zelf.

Er zijn enorme deuken in het vertrouwen van de mensen aangebracht. De overheid alleen kan dat vertrouwen niet herstellen. Ook de samenleving zelf zal moeten worden opgeroepen om de verantwoordelijkheid te willen blijven dragen voor de uitvoering van het werk, dat bedoeld is mensen wat meer levensvreugde en verantwoordelijkheid voor elkaar te geven. De grote vraag is dan: welke kaders spreken we daar op lokaal en nationaal niveau voor aan?"

Hendriks bij zijn lievelingsdieren.

Ontwikkelingen

Er zijn veel nieuwe ontwikkelingen gaande op het terrein van de maatschappelijke ontwikkeling. Hendriks heeft daar wel een aantal gedachten over. "Het is moeilijk een sociale prognose te geven over het samenlevingsgebeuren over vijf à tien jaar hier in Nederland in verband met het te voeren beleid," aldus de directeur-generaal. "Het is wat makkelijker als het gaat om concrete zaken, zoals bijvoorbeeld het aantal ouderen, dat onze samenleving rond het jaar 2000

zal tellen. Je kunt aan de hand van statistieken en sterftetabellen wel nagaan hoe groot die groep dan zal zijn. Maar veel moeilijker is het bijvoorbeeld als het gaat over de functie van 'het gezin'. Of de functievermalling, die zich in de afgelopen decennia heeft voltrokken nog verder zal gaan. Er zijn al recente wetenschappelijke analyses die erop wijzen dat de functie van het gezin weer een belangrijker rol zal gaan spelen. Je kan echter concreter zijn over nu al waarméembare ontwikkelingen in de samenleving zoals het feit dat het beleid zich sterker gaat richten op directe en reële behoeften en niet op zaken die op lange termijn gaan spelen. Daarnaast

zullen de zorg en dienstverlening veel meer en zolang mogelijk in de eigen woon- en leefomgeving plaatsvinden. Er is een duidelijke tendens van institutionele zorg naar samenlevingshulp. Voorzieningen en organisaties zullen zich ook op een kleinere schaal gaan presenteren om op die manier drempelverlagend te werken. Het liefst zou men nu een bejaardencentrum hebben van tussen de vijftig en vijfenzeventig bedden, geheel ingebed in de wijksamenleving. Er is dus behoefte aan een menselijke schaalverkleining. Gelukkig zijn er ook tekenen aanwezig minder perfectionistisch te werk te gaan. Tenminste als de op rijksniveau ingezette deregulering en vereenvoudiging

van beleidszaken zich óók op gemeentelijk niveau voortzetten. Ik bespeur daar jammergenoeg nog weinig van, ook niet dat het gemeentebestuur dichter bij de burger komt te staan."

Activiteiten bundelen

"Bovendien moeten volgens mij de activiteiten op het terrein van de maatschappelijke ontwikkeling veel meer gebundeld worden. We hebben in het verleden - ook door ons eigen subsidiebeleid - de functionele opdeling veel te ver door laten gaan. Om een paar voorbeelden te geven. Het algemeen maatschappelijk werk, de MAI-bureaus en de sociale raadslieden horen in één pakket thuis. Ook de rechtskundige bijstand (nu onder Justitie) en de consumentenvoorlichting zou je erbij kunnen betrekken. Zo is ook de jeugdhulpverlening veel te veel naar departementale invalshoeken opgezet en uitgesplitst. Gelukkig is er op dit terrein nu een goede samenwerking met andere departementen."

Hendriks heeft nog veel meer gedachten op dit terrein die tezamen een heel nieuwe samenleving lijken te gaan vormen. Zo constateert hij dat de mensen zaken in eigen beheer willen gaan doen, onder eigen verantwoordelijkheid.

"Als je ze de werktuigen geeft, zullen ze op bepaalde terreinen ook wel de job willen doen. Dat is de ontwikkeling in de richting van de mantelhulp, zelforganisatie, zelfbestuur en informele actiegroepen. In dat licht gezien zou een beleid - zoals vroeger gericht op het beschikbaar stellen van accommodaties - ook goed passen.

Zo is er de laatste tien jaar óók een reveil te bespeuren met betrekking tot het vrijwilligerswerk. CRM heeft hierin een voortrekkersrol gespeeld, voelde in het begin van de jaren zeventig die ontwikkeling in de samenleving al aan."

Er zijn ook een aantal zaken, die de heer Hendriks als een gemis ziet om een toekomstige maatschappelijke ontwikkeling in een positieve richting te helpen bevorderen. Als men het daarover heeft komt het gesprek in deze tijd altijd weer op de 'financiële middelen', zoals men 'het gebrek aan geld' tegenwoordig noemt. Maar Hendriks denkt behalve daaraan toch veel meer aan het zuiver menselijk aspect.

Identiteitsverlies

"Ik vind dat mensen in onze samenleving kampen met een identiteitsverlies. De

betrokkenheid van de mensen bij allerlei groepsverbanden en zaken van algemeen belang is naar mijn mening sterk afgenomen.

Ik denk soms terug aan de vijftiger en begin zestiger jaren, toen bijna iedereen in ons land bereid was de schouders onder de opbouw van dit werk te zetten. Kerkelijke en maatschappelijke groeperingen brachten er grote sommen geld voor op tafel. In honderden kleine gemeenschappen kwamen maatschappelijke en culturele activiteiten op gang en tot stand. Ja, het werk was dan vaak op kerkelijk of levensbeschouwelijke grondslag opgebouwd, maar de mensen herkenden zich wel in die organisatie en wisten ook voor welk doel ze het geld gaven.

Vredesbewegingen, milieugroepen etc., geven bepaalde mensen tijdelijk weer zo'n identiteit. De politiek spreekt grote groepen van de bevolking helaas onvoldoende meer aan.

Als ik dan naar onze Memorie van Toelichting op de begroting voor 1984 kijk, met name het eerste algemene gedeelte*, dan staan daar ook behartigenswaardige dingen in, maar welke beleidsstrategie ligt eraan ten grondslag om wat van die schone gedachten te realiseren? Een overheid kan op dit terrein maar weinig zelf doen. Het kan wel duidelijk voorwaarden creëren opdat we in pakweg tien tot twintig jaar naar zo'n samenlevingsvorm toegroeien! Maar wie pakken dat dan op in die samenleving zelf?! Want 99 procent van de bevolking leest zo'n beleidsfilosofie niet.

Het zou goed zijn als die beleidsfilosofie van WVC eens nader werd geanalyseerd en uitgewerkt, opdat er in de samenleving op verschillende niveaus iets mee gedaan zou worden!!

Anders krijg ik de indruk dat er een bordje op de deur wordt geplakt en dat die deur vervolgens weer wordt dichtgetrokken. Overigens moet ik ook opmerken, dat de invalshoeken van WVC naar de macro-sociale en economische ontwikkelingen minder zijn dan destijds bij CRM. Ik denk dan aan het sterk afgezwakte regionaal welzijnsbeleid en onze inbreng in de ruimtelijke planning en de volkshuisvesting.

Ook volksgezondheid had zo'n invalshoek via milieubeleid bij VoMil. Maar de politiek wilde daar kennelijk van af!"

Op de vraag hoe hij de naam van ons nieuwe ministerie eigenlijk vind krijgen we een kort antwoord.

"Slecht!" en dan "Ik prijs me gelukkig die naam niet bedacht te hebben. Het begrip 'welzijn' is aan het uitslijpen. Het is een benaming die in de tweede helft van de zestiger jaren vooral door de politiek

werd geïntroduceerd. U herinnert zich misschien wel de roep: naast welvaart ook welzijn. Ik constateer dan in de eigen departementale kring en ook daarbuiten de kritische uitlatingen met betrekking tot dat begrip toenemen. Vaak komt het ook van mensen c.q. groeperingen die er destijds het meest voor geijverd hebben. Zeker nu de Kaderwet Specifiek Welzijn geduid is, zou WVC een andere naam moeten hebben.

Hier geldt bepaald niet het gezegde 'What's in a name'."

* Zie Memorie van Toelichting 1984 WVC pag. 5: Uitgangspunten van beleid:

1. Mensen moeten in staat zijn verantwoordelijkheid te dragen voor elkaars welzijn en gezondheid.
2. Mensen moeten verantwoordelijk kunnen worden gesteld voor hun eigen en elkaars welbevinden.
3. De zorg voor de toekomst, waarbij met name moet worden gedacht aan de zwaksten in de samenleving.